

ВСТУП

Можемо ствердити, що улюбленим богослужінням серед вірних Галичини є молебні. З особливим пієтетом вони звершуються у храмах упродовж травня і червня: за місцевою традицією кожного дня останнього місяця весни – Молебень до Богородиці, а в перший місяць літа — до Христа Чоловіколюбця. Цей звичай, хоча має півторастолітню традицію, базується на ще давнішому почитанні Пречистої Діви Марії серед українців. Крім греко-католицьких спільнот така практика існує в Галичині і по православних парафіях.

Митрополит Андрей Шептицький зауважував, що культ Богородиці глибоко вкорінений у нашому народі. Так, у пастирському посланні до духовенства та вірних «О Пренепорочнім Зачаттю Пресвятої Богородиці» він писав: «Наш народ, вихований Церквою, так Нею (Богородицею – П.Г.) перейнявся, що нема для руського серця милішої молитви, як Молебень (або Акафіст) до Богородиці Марії» .

Проте іноді почитання Богородиці без правильного розуміння традиції Церкви є поштовхом до різноманітних паралітургійних спекуляцій, відірваних від біблійних і патристичних джерел. Прикметно, що чим глибша така розбіжність, тим більшими є різні домисли щодо постаті Богородиці. Саме такі крайнощі «народної побожності» часто стають об'єктом критики з боку протестантів, які заперечують традиційне вчення Церкви про Богородицю. Як відомо, вони визнають її праведність, проте нівелюють роль в історії спасіння. Тому для них Марія є радше взірцем для наслідування, ніж для вшанування. А «неправославне» почитання Богородиці православними християнами лише погіршує ситуацію.

Не бажаючи вступати у догматичні суперечки, зосередимо увагу на багатій літургійно-богословській традиції, яка чимало місця присвячує постаті Богородиці. Отже, предметом дипломної роботи є богословський огляд молебних стихир, у яких Богородиця обдарована багатьма титулами, часто незрозумілими не лише для простого люду, але й для духовенства. З огляду на це виникає потреба відчитати їх у контексті Святого Письма та святоотцівської спадщини. У такий спосіб привідкриємо елементи Теотокології, такі важливі для сучасного суспільства.

Це зумовлює актуальність даної роботи, яка полягає у кращому розумінні постаті Пресвятої Богородиці, що, без сумніву, дуже важливо для сучасного християнина, адже Вона є першим обожненим творінням; а обожнення це ціль нашого життя.

Для досягнення нашої мети, не вдаючись у богословські спекуляції ми звертаємося до давнього богословсько-літургійного принципу «Lex orandi, Lex credendi» .

Запропонована тема не надто розроблена науковцями. Разом з тим окремі напрацювання її висвітлюють в той чи інший спосіб. Окремі аспекти нашої теми висвітлено у статтях: о. Тараса Огара, о. Володимира Сампари, Анни Дуачик, тощо .

Однак багато матеріалу нам довелося збирати по крупинках. Звертаючись до першоджерел — Святого Письма, святоотцівських творів, іконографічної спадщини, богослужбових стихир, які потребували перекладу на українську мову, ми віднайшли ключі до розуміння окремих прообразів Богородиці; однак, зрозуміло, це лише скромні спроби пізнати її особу. Окреслені нами матеріали становлять наче один ланцюжок у

розкритті нашої теми.

Щодо допоміжної літератури, то дослідження видатних церковних істориків о. Івана Музички, о. Ісидора Нагаєвського та інших стали в нагоді при вивченні генези Богородичного культу в Україні. А у працях сучасних українських літургістів Ігоря Василюшина і Петра Сабата подано відомості про те, як з'явився молебен у нашій літургійній традиції і хто спричинився до його укладання в теперішньому варіанті. Вагоме значення для нашої роботи мають напрацювання Джона Санідопулуса «The History of the Small Paraklesis (Supplication) Canon to the Theotokos» та «The History of the Great Paraklesis (Supplication) Canon to the Theotokos», у яких розглядається шлях формування параклісів, що пізніше лягли в основу сучасного молебня.

Поставлені у дипломній роботі завдання вимагають опрацювання також і словникової літератури. Потрібну інформацію ми почерпнули з: «Dizionario dell'Oriente cristiano», «Dizionario della mistica», «Słownik teologii biblijnej», «Библиологический Словарь» . Дипломна робота складається з двох розділів, кожен з яких поділено на два пункти. У першому підпункті першого розділу намагатимемося дослідити виникнення молебня шляхом запозичення цього богослужіння з Візантії у вигляді параклісу та витворення на його основі власної паралітургійної практики. Другий пункт присвячено питанню історії культу Пречистої Діви Марії в Україні.

У другому розділі зроблено спробу відчитати Богородичні прообрази у Святому Письмі та молебних стихирах. У першому пункті розглянемо прообрази Богородиці у Старому Завіті. З метою чіткого виокремлення і тлумачення старозавітних прообразів цей пункт поділено на підпункти. У другому підпункті на основі творів Святих Отців та церковних літургійних піснеспівів простежуємо зв'язок між молебними титулами Пречистої Діви Марії із старозавітними пророцтвами про Богородицю.

Термін «паракліс» у нашій дипломній роботі буде означати паралітургійну практику, яка витворилася у візантійській традиції. Ця практика, по суті, є прохальним богослужінням до Божої Матері у різних життєвих потребах.

Під словосполученням «паралітургійна практика» у нашій праці будемо розуміти молитовні практики, які можуть використовуватися як приватними особами, так і спільнотами для задоволення релігійних потреб. До т.зв. паралітургійних практик належать: вервиця, свята година, адорація Пресвятих Дарів, суплікація, хресна дорога, молебні, акафісти тощо. Багато з цих богослужінь адаптовані до нашої східної традиції, хоча за походженням є латинськими набожествами.

ВИСНОВКИ

Візантійська церковна традиція особливо багата на почитання Богородиці. Це відображено в літургійних текстах, які оригінально поєднують тексти Святого Письма і тлумачення Святих Отців, що є містичним, споглядальним відчитанням окремих старозавітних текстів. Таке тлумачення багате на прообрази, які стосувалися особи Богородиці та подій з Її життя. Тому не дивно, що ці уривки увійшли в богослужіння Східної Церкви – у стихирах чи через паремії – адже Церква не мислила ними спекулятивно, вона ними молилася.

Тому досліджуючи ці богослужіння у візантійській Церкві, від якої ми перейняли віру та

традиції, зауважуємо, що одним із таких богослужінь, яким Церква прославляла Пресвяту Богородицю, був параклис. Його суть полягала в тому, що люди представляли Богородиці свої прохання, потреби, проблеми і просили її молитов. Самі тексти цього параклису вказували людям на те, що Богородиця вислуховує наші молитви та заступається за нас перед Своїм Сином.

Проте у Київській Церкві на основі цієї паралітургійної практики виник сучасний молебен, який складається з різних молитов, прохань, піснеспівів та стихир, які величають Богородицю. Стихири побудовано на старозавітних Богородичних прообразах.

Серед основних образів, що стосуються Богородиці, у молебних стихирах домінують: неопалима купина, гора, тінню сповита, тінь, рай та інші. Серед Отців Церкви репрезентантами у тлумаченні біблійних образів були Йоан Дамаскин, Єфрем Сирійський, Микола Кавасила, Йоан Золотоустий, Григорій Палама, Іринея Ліонський, Юстин Мученик, Тертуліан.

Цікаво, що для них, як і, зрештою, для багатьох інших, уривки Святого Письма, які ми б зараз вважали логічно не обґрунтованими щодо того чи того біблійного прообразу, вони вважали прямими доказами при догматичних суперечках. Це свідчить про те, наскільки вони містично та контемплативно бачили історію. Таке бачення дозволяє говорити про «присутність» Богородиці вже у Старому Завіті.

Молитовно-споглядальний метод Святих Отців фактично дав почин тому, що можемо назвати Біблійною Теотокологією, яка, як видається, є актуальною, зважаючи на сучасну «фольклорну побожність», яка, на жаль, зайняла вагоме місце у нашому благочесті. Вона часто, як підстава, несе в собі людську емоційність, яка аж ніяк не відповідає глибинним духовним запитам окремої особи, а водночас може сприяти екзальтованим станам.

Як ліки для такого типу духовних недуг Свята Церква ставить перед нами постать Пречистої у різноманітних титулах, які донесла нам святоотцівська традиція. У них скритий великий потенціал для духовного розвитку.

Святі Отці, знаючи це, впродовж усього свого життя молитовно відкривали прообрази Діви Марії, відчитували їх і, відкидаючи всі неперевірені вчення про Божу Матір, розпочинали власний «дослідницький екскурс» зі Святого Письма, добачаючи в ньому місця, які стосувалися Пречистої.

Це заклик не піддаватися різним домислам, а радше, повертаючись до джерел і використовуючи напрацювання Отців Церкви, відчищати всі думки, які стосуються Пресвятої Богородиці, від різних зовнішніх, часто надуманих, нашарувань і вибирати лише зерна правди, які би допомагали відкрити нові грані постаті Діви Марії.

Варто також наголосити на тому, що духовне виховання християнина повинно бути скероване на те, щоб вшанування Богородиці було тісно пов'язане з повсякденним християнським життям. Марія є взірцем для кожного християнина. Адже сьогодні нерідко «за ширмою» благочестивих почитань Богородиці існує нехтування усіх вчень Церкви у щоденному житті. Такі життєві позиції не збагачують духовного життя. Тому як великий український мислитель Григорій Сковорода присвятив своє життя вивченню пізнання природи людської душі, так і свята Церква, продовжуючи спадщину Святих Отців, має вчитись пізнавати Марію як взірець і дороговказ до Царства Божого.

Виглядає, що привідкривання поодинокую людиною глибини патристичних титулів свідчить про певний прогрес у духовному житті, чи бодай дозволяє стверджувати відхід

від «фольклорної побожності». Тому титули, представлені у нашій праці, показують багатогранність образу Пресвятої Богородиці, відкривають красу і величність Її постаті. Сподіваємося, що наша робота допоможе дійти до кращого розуміння і більш глибокого молитовного відчитання титулів, вміщених у сучасному молебні, що сприятиме кращому розумінню особи Богородиці та Її важливості у спасительних Божих планах.